

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

ZÁKLADNÍ AKUSTICKÉ VLASTNOSTI HLASU A ŘEČI

JAN G. ŠVEC ¹

¹ Katedra experimentální fyziky, Př.F. UP OLOMOUC

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

ČTYŘI ZÁKLADNÍ VLASTNOSTI ZVUKU:

1) Periodicita: Základní frekvence (f_0)

2) Amplituda, Energie: Hladina akustického tlaku (SPL)

3) Barva: Spektrální rozložení

4) Trvání v čase

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

ZÁKLADNÍ VLASTNOSTI ZVUKU

OBJEKTIVNÍ → **SUBJEKTIVNÍ (vnímané)**

Základní frekvence (f_0)

Výška

Intenzita, hladina akust. tlaku

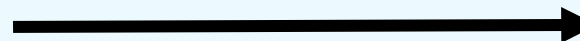
Hlasitost

Spektrum

Barva

Trvání v čase

Trvání v čase

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

ZÁKLADNÍ FREKVENCE HLASU (f_0):

Měřena v hertzích [Hz]

Inverzně vztažena k periodě kmitání hlasivek T_0 , měřena

v sekundách [s]:

$$f_0 = 1/T_0$$

Subjektivně je vnímána jako výška hlasu (angl. pitch).

*Výška hlasu je většinou identifikována pomocí hudebních
tónů.*

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

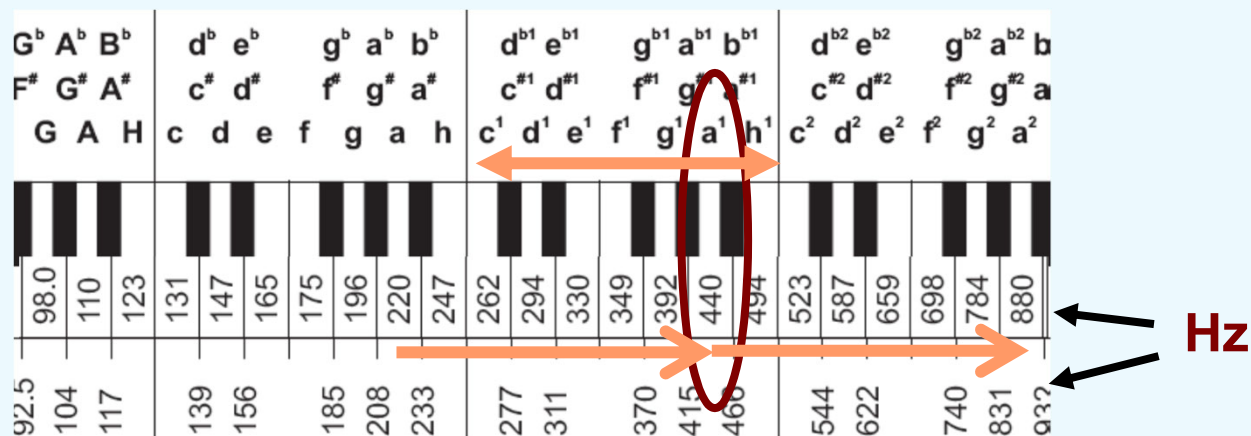
OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

FREKVENCE VERSUS HUDEBNÍ TÓNY:

Základní frekvence mohou být vztaženy k tónům na klavírní klaviatuře.

Je 12 půltónů na oktávu.

Referenční tón je komorní “a¹” s frekvencí 440 Hz

V mezinárodním systému je tento tón značen jako A₄.

Zvýšení o oktávu znamená zdvojnásobení frekvence v Hz.

Mezinárodní tónové značení začíná na tónu C₀ [16.352 Hz], který je 4 oktávy a 9 půltónů (t.j., 57 půltónů) níže než A₄.

MIDI norma začíná ještě o oktávu níže, na tónu C₋₁ [8.1758 Hz], tj. 69 půltónů pod A₄.

Midi tóny jsou logaritmicky vztaženy k frekvenci v hertzích: $MIDI = 69 + 12 \log_2(f_0/440)$. [Fechner-Weberův zákon]

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

FREKVENCE VERSUS TÓNY: Matematické vyjádření:

Zvýšení o oktávu znamená násobení frekvence číslem 2:

$$f_2 = 2 * f_1 \text{ [Hz]}$$

Jaký je faktor násobení x abychom zvýšili frekvenci f_1 o půltón?

Uvažujme, že oktáva má 12 půltónů, tedy platí:

$$f_2 = 2 * f_1 = x * x * x * x * x * x * x * x * x * x * x * x * f_1 = x^{12} * f_1 \text{ [Hz]}$$

Proto : $x^{12} = 2$ a tedy $x = 2^{1/12}$

Pro zvýšení frekvence f_1 o n půltónů platí:

$$f_2 = 2^{n/12} * f_1 \text{ [Hz]}$$

Pro snížení frekvence f_1 o n půltónů platí:

$$f_2 = 2^{(-n/12)} * f_1 \text{ [Hz]}$$

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

FREKVENCE VERSUS TÓNY: Matematické vyjádření:

Referenční frekvence 440 Hz je přiřazena MIDI normou pŕtónu č. 69.

Pro obdržení frekvence f_N N-tého pŕtónu podle MIDI normy platí vztah:

$$f_N = 2^{[(N-69) / 12]} * 440 \text{ [Hz]}$$

Pro určení MIDI pŕtónu N ze známé frekvence v hertzích potřebujeme odvodit inverzní

logaritmický vztah. Platí:

$$(N-69)/12 = \log_2(f_N/440), \text{ tedy:}$$

$$N = 12 * \log_2(f_N/440) + 69$$

Pro náhradu logaritmu se základem 2 (\log_2) běžným dekadickým logaritmem (\log_{10}),

platí:

$$\log_2(y) = \log_{10}(y) / \log_{10}(2)$$

Výsledný vztah tedy je:

$$N = 12 * \log_2(f_N/440) + 69 = [12 * \log_{10}(f_N/440)] / [\log_{10}(2)] + 69 \text{ [MIDI]}$$

FREKVENCE VERSUS VÝŠKA TÓNU:

ČESKÉ ZNAČENÍ

Oktávy	sub-kontra	kontra	velká	malá	jednočárková	dvoučárková	tříčárková	čtyřčárková								
Tóny	B ₂ A ₂	D ^b , E ^b , C [#] , D ₁	G ^b , A ^b , B ₁ , C [#] , D [#]	D ^b , E ^b , C [#] , D [#]	G ^b , A ^b , B ^b , F [#] , G [#] , A [#]	c [#] , d [#] , e [#] , f [#] , g [#] , a [#]	c ^{#1} , d ^{#1} , e ^{#1} , f ^{#1} , g ^{#1} , a ^{#1}	c ^{#2} , d ^{#2} , e ^{#2} , f ^{#2} , g ^{#2} , a ^{#2}	d ^{#3} , e ^{#3} , f ^{#3} , g ^{#3} , a ^{#3}	d ^{#4} , e ^{#4} , f ^{#4} , g ^{#4} , a ^{#4}	g ^{b4} , a ^{b4} , b ^{b4}					
Tóny	A ₂ H ₂	C ₁ , D ₁ , E ₁ , F ₁ , G ₁ , A ₁ , H ₁	C, D, E, F, G, A, H	c, d, e, f, g, a, h	c ¹ , d ¹ , e ¹ , f ¹ , g ¹ , a ¹ , h ¹	c ² , d ² , e ² , f ² , g ² , a ² , h ²	c ³ , d ³ , e ³ , f ³ , g ³ , a ³ , h ³	c ⁴ , d ⁴ , e ⁴ , f ⁴ , g ⁴ , a ⁴ , h ⁴ , c ⁵								
Frekvence [Hz]		32.7, 34.6, 36.7, 38.9, 41.2	43.7, 46.2, 49.0, 51.9, 55.0, 58.3, 61.7	65.4, 69.3, 73.4, 77.8, 82.4	87.3, 92.5, 98.0, 104, 110, 117, 123	131, 139, 147, 156, 165	175, 185, 196, 208, 220, 233, 247	262, 277, 294, 311, 330	349, 370, 392, 415, 440, 466, 494	523, 544, 587, 622, 659	698, 740, 784, 831, 880, 932, 988	1046, 1109, 1175, 1245, 1319	1397, 1480, 1568, 1661, 1760, 1865, 1976	2093, 2217, 2349, 2489, 2637	2794, 2960, 3136, 3322, 3520, 3729, 3951, 4186	
MIDI frekvence	21, 23	24, 26, 28	29, 31, 33, 35	36, 38, 40	41, 43, 45, 47	48, 50, 52	53, 55, 57, 59	60, 62, 64	65, 67, 69, 71	72, 74, 76	77, 79, 81, 83	84, 86, 88	89, 91, 93, 95	96, 98, 100	101, 103, 105, 107	108
Tóny	A ₀ , B ₀	C ₁ , D ₁ , E ₁ , F ₁ , G ₁ , A ₁ , B ₁	C ₂ , D ₂ , E ₂ , F ₂ , G ₂ , A ₂ , B ₂	C ₃ , D ₃ , E ₃ , F ₃ , G ₃ , A ₃ , B ₃	C ₄ , D ₄ , E ₄ , F ₄ , G ₄ , A ₄ , B ₄	C ₅ , D ₅ , E ₅ , F ₅ , G ₅ , A ₅ , B ₅	C ₆ , D ₆ , E ₆ , F ₆ , G ₆ , A ₆ , B ₆	C ₇ , D ₇ , E ₇ , F ₇ , G ₇ , A ₇ , B ₇	C ₈							
Oktávy	nultá	první	druhá	třetí	čtvrtá	pátá	šestá	sedmá								

MEZINÁRODNÍ ZNAČENÍ

Poznámky:

Standardní, rovnoměrně temperované ladění má jako referenční tón 440 Hz (komolí a) a uvažuje 12 stejných půltónů na oktávu.

Mezinárodní značení tónů začíná na tónu C₀, o frekvenci 16.352Hz (57 půltónů pod komorním a)

MIDI standard začíná na tónu C₁, o frekvenci 8.1758 Hz (69 půltónů pod komorním a). MIDI frekvence: $d = 69 + 12 \cdot \log_2(f/440)$

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

ZÁKLADNÍ FREKVENCE HLASU:

Je určena kmitáním hlasivek

PRAVIDELNÉ KMITY: Základní frekvenci lze určit z počtu kmitů
hlasivek uskutečněných za 1 sekundu [měřeno v Hz]

NEPRAVIDELNÉ KMITY: Základní frekvence není dobře
definovatelná, někdy je ji nemožné změřit (chraptivé hlasy, žádný
specifický tón)

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

ZÁKLADNÍ FREKVENCE HLASU:

Změny f_0 lze zviditelnit pomocí tzv. úzkopásmového spektrogramu.

Co je to spektrogram?

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

ZVUKOVÁ SPEKTROGRAFIE (SONAGRAFIE)

Vyvinuta zhruba kolem roku 1940 v
Bellových laboratořích v USA
Byla nazývána „viditelná řeč“ („visible
speech“).

Zobrazuje frekvenční spektrum zvuku
(hlasu / řeči) v čase. (V podstatě se
jedná o 3D spektrální analýzu)

Signál je analyzován pomocí filtrů s
nastavitelnou šířkou propustného
pásma.

Je hodnocena intenzita signálu v
různých frekvenčních pásmech a ta
se zobrazí mírou zčernání.

Nyní je běžně dostupná na bázi FFT v
různých počítačových softwarech pro
akustická měření.

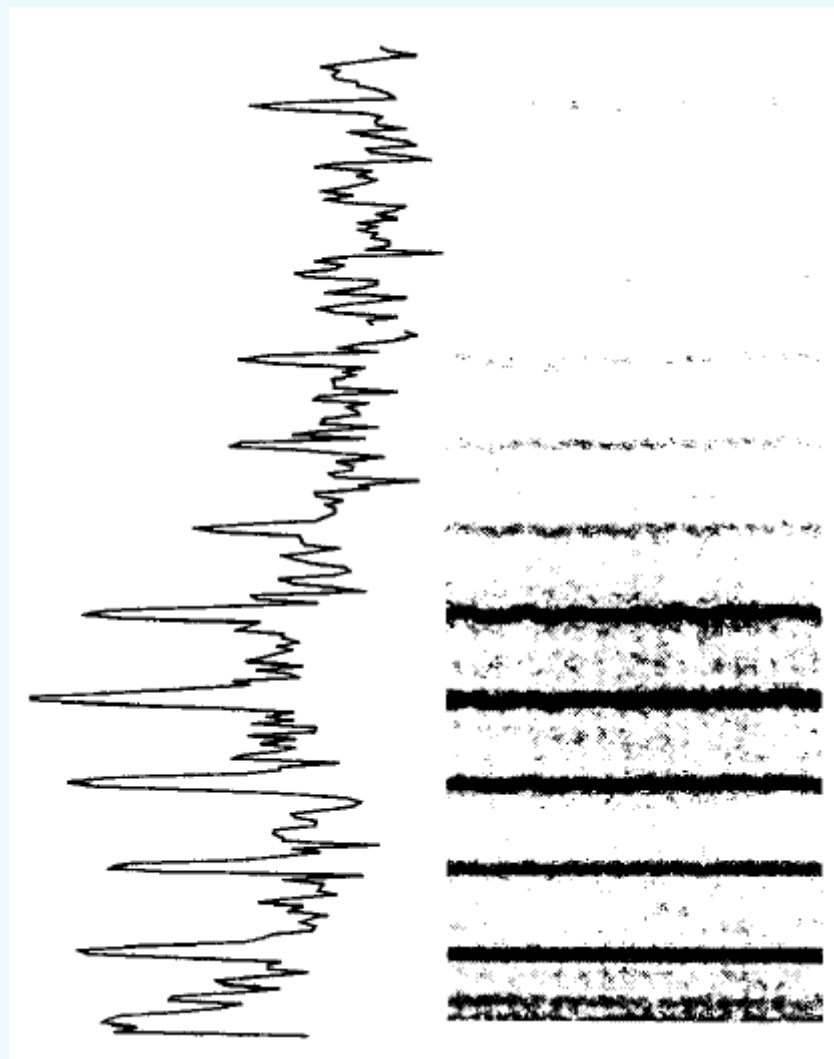

Fig. 7.27: Baken RJ, and Orlikoff RF: Clinical measurement of speech and voice, San Diego, CA: Singular Publishing Group, 2000.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

ZVUKOVÁ SPEKTROGRAFIE (SONAGRAFIE)

Vyvinuta zhruba kolem roku 1940 v Bellových laboratořích v USA

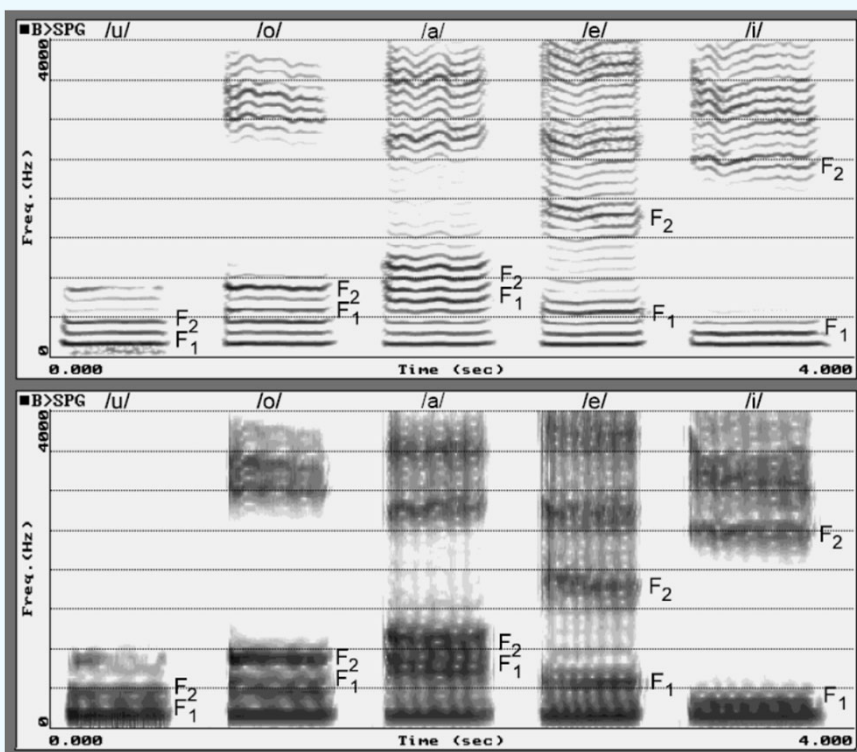
Byla nazývána „viditelná řeč“ („visible speech“).

Zobrazuje frekvenční spektrum zvuku (hlasu / řeči) v čase. (V podstatě se jedná o 3D spektrální analýzu)

Signál je analyzován pomocí filtrů s nastavitelnou šířkou propustného pásma.

Je hodnocena intenzita signálu v různých frekvenčních pásmech a ta se zobrazí mírou zčernání.

Nyní je běžně dostupná na bázi FFT v různých počítačových softwarech pro akustická měření.

2 typy spektrogramu:

a) úzkopásmový

- šířka propustného pásma Δf filtrů je řádově desítky hertzů,
- vhodný pro sledování změn základní frekvence signálu
- vysoké frekvenční rozlišení Δf , pomalé časové rozlišení Δt

b) širokopásmový

- šířka propustného pásma Δf filtrů je řádově stovky hertzů,
- vhodné pro zobrazování formantů
- Rychlé časové rozlišení ale malé frekvenční rozlišení
- Objevují se zde vertikální čáry, které jsou synchronizované s jednotlivými periodami kmitů

Platí vztah mezi časovým a frekvenčním rozlišením: $\Delta t = 1 / \Delta f$.

(Čím lepší/rychlejší časové rozlišení, tím menší/horší frekvenční rozlišení).

Švec, Obr. 2.1.
Spektrogramy
českých
samohlásek /u/,
/o/, /a/, /e/, /i/.
Nahoře
úzkopásmový
spektrogram, dole
širokopásmový
spektrogram.

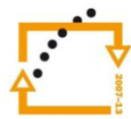
evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

ZVUKOVÁ SPEKTROGRAFIE (SONAGRAFIE)

Terminologie:

Spektrografie = metoda používající spektra a spektrogramy

Spektrogram = graf, který zobrazuje spektrum signálu v čase

Zvukový spektrogram = sonagram = graf, který zobrazuje spektrum zvuku v čase

Spektrograf = přístroj, který vytváří spektrogram

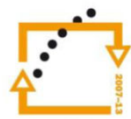
evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

DEMONSTRACE zvuková spektrografie

VOCE VISTA,

PRAAT

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

ZVUKOVÁ SPEKTROGRAFIE:

CVIČENÍ

Proved' spektrografickou analýzu pomocí software Praat.

Urči nejnižší a nejvyšší základní frekvenci své řeči pomocí úzkopásmového spektrogramu.

Urči formanty své samohlásky [a:] pomocí širokopásmového spektrogramu.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

**OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost**

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

ZÁKLADNÍ FREKVENCE HLASU:

Normativní data

Z-skóre

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

ZÁKLADNÍ FREKVENCE HLASU:

U hlasu a řeči je přesné měření základní frekvence netriviální záležitostí.

Kmitání hlasivek není zcela pravidelné.

I u zdravých čistých hlasů vykazuje perioda kmitání hlasivek variabilitu –

hlas je proto označován jako **kvaziperiodický.**

Čím více je hlas porušen, tím více jsou kmity hlasivek nepravidelné.

Odchytky od ideálně periodických, předvídatelných kmitů se nazývají

PERTURBACE.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

PERTURBACE HLASU:

ZÁKLADNÍ VELIČINY PERTURBACÍ:

Jitter – perturbace periody kmitů (u normálního hlasů má být pod 1%)

Shimmer – perturbace amplitudy kmitů
(u akustického signálu normálního hlasu má být pod 4%)

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

PŘEHLED PERTURBACÍ HLASU A JEJICH MĚŘENÍ:

Workshop on Acoustic Voice Analysis

SUMMARY STATEMENT
BY INGO R. TITZE, PH.D.

1995

NCVS

National Center for Voice and Speech

Tato publikace zavádí 3 typy signálů

http://www.ncvs.org/products_freebooks.html

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

TŘI TYPY SIGNÁLŮ / KMITŮ:

Kymografické záznamy kmitů hlasivek

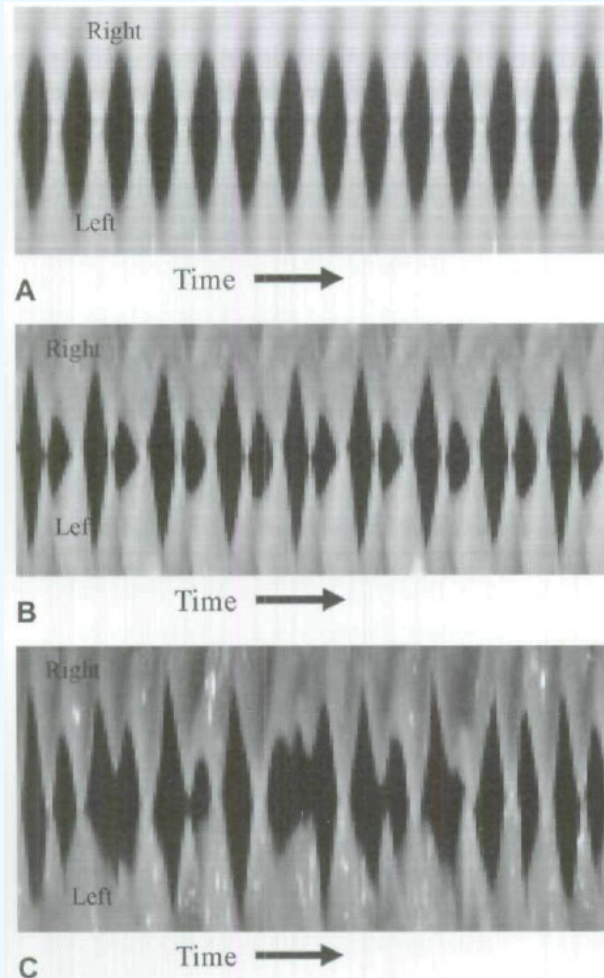

Fig 2. Digital kymography images. A) Sequence of type 1 vocal fold vibrations. B) Sequence of type 2 vocal fold vibrations. C) Sequence of type 3 vocal fold vibrations.

Zhang Y et al. Typing vocal fold vibratory patterns in excised larynx experiments via digital kymography. *Ann.Otol.Rhinol.Laryngol.* 118 (8):598-605, 2009.

TYP 1: téměř pravidelné kmity které nevykazují žádné kvalitativní změny v analyzovaném segmentu hlasu; pokud jsou přítomny modulační nebo subharmonické frekvence, jejich energie jsou o řád nižší než energie základní frekvence.

TYP 2: kmity vykazující kvalitativní změny (bifurkace) v analyzovaném segmentu hlasu, nebo kmity se subharmonickými či modulačními frekvencemi, jejichž energie se blíží energii základní frekvence; není zde jasně zřetelná jenom jedna jediná základní frekvence v rámci segmentu.

TYP 3: kmity bez zjevné periodické struktury.

I. R. Titze. *Workshop on acoustic voice analysis. Summary statement*, Denver, CO: National Center for Voice and Speech, 1995.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

TŘI TYPY KMITŮ V AUDIO SIGNÁLU:

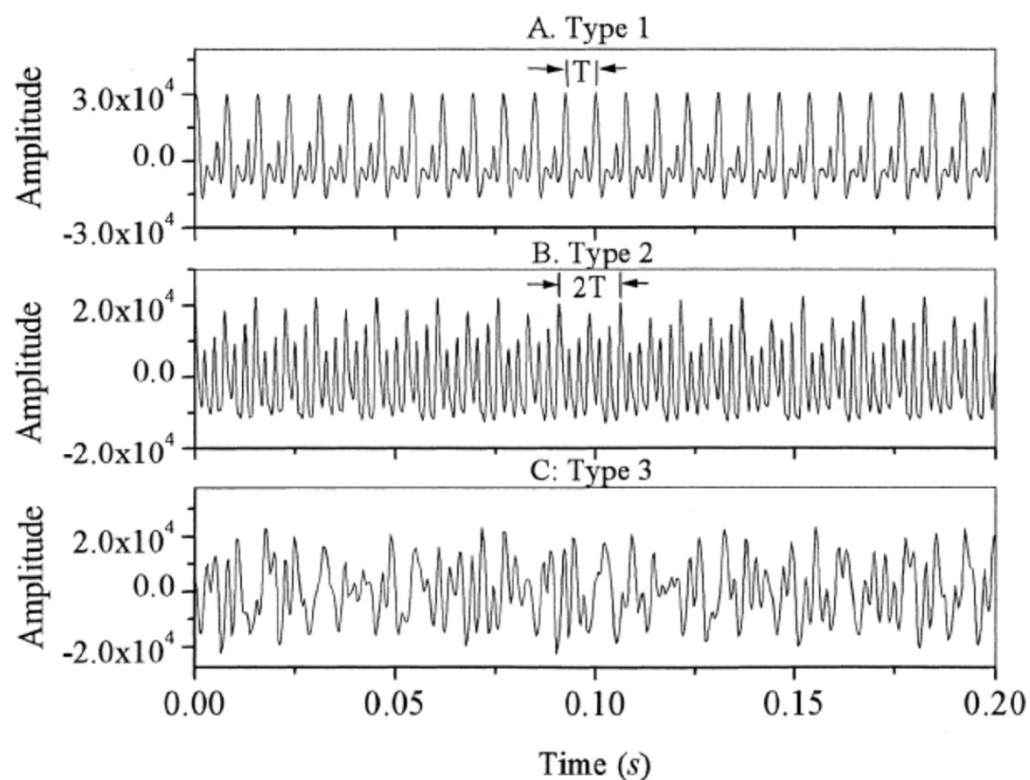

FIGURE 1. The typical waveforms of type 1, type 2, and type 3 voice signals.

J. J. Jiang, Y. Zhang, and C. McGilligan. Chaos in voice, from modeling to measurement. J.Voice 20 (1):2-17, 2006.

TYP 1:

Jasná periodicitu – f_0
Ize přibližně určit.

TYP 2:

Subharmonický signál,
komplexní periodicitu.
 f_0 analýza nedává
jednoznačné výsledky
– různé algoritmy
dávají různé výsledky.

TYP 3:

Nepravidelný signál. f_0
nelze spolehlivě určit.

**Smysluplnou f_0
analýzu lze provést
pouze na signálech
TYPU 1. (Titze 1995).**

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

TŘI TYPY SIGNÁLŮ ve spektrogramu:

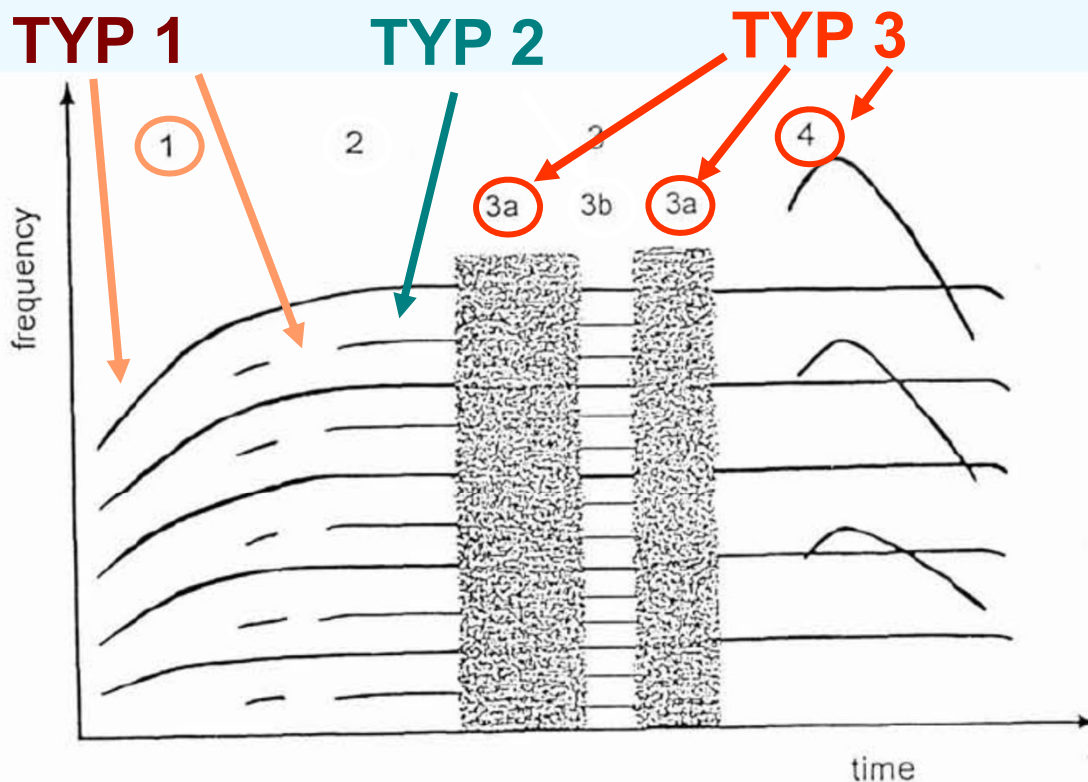

Fig. 2. Sketch of a narrow-band spectrogram displaying periodic phonation (1), subharmonic regimes (2), chaos (3a) interrupted by a periodic window (3b), and biphonation (4). Reproduced from Ref.[23] with permission.

Herzel H. Nonlinear dynamics of the voice: time series analysis, modeling and experiments. *Current Topics in Acoustical Research* 2:17-30, 1998.

1) (Kvazi/téměř)
periodická fonace
(TYP 1)

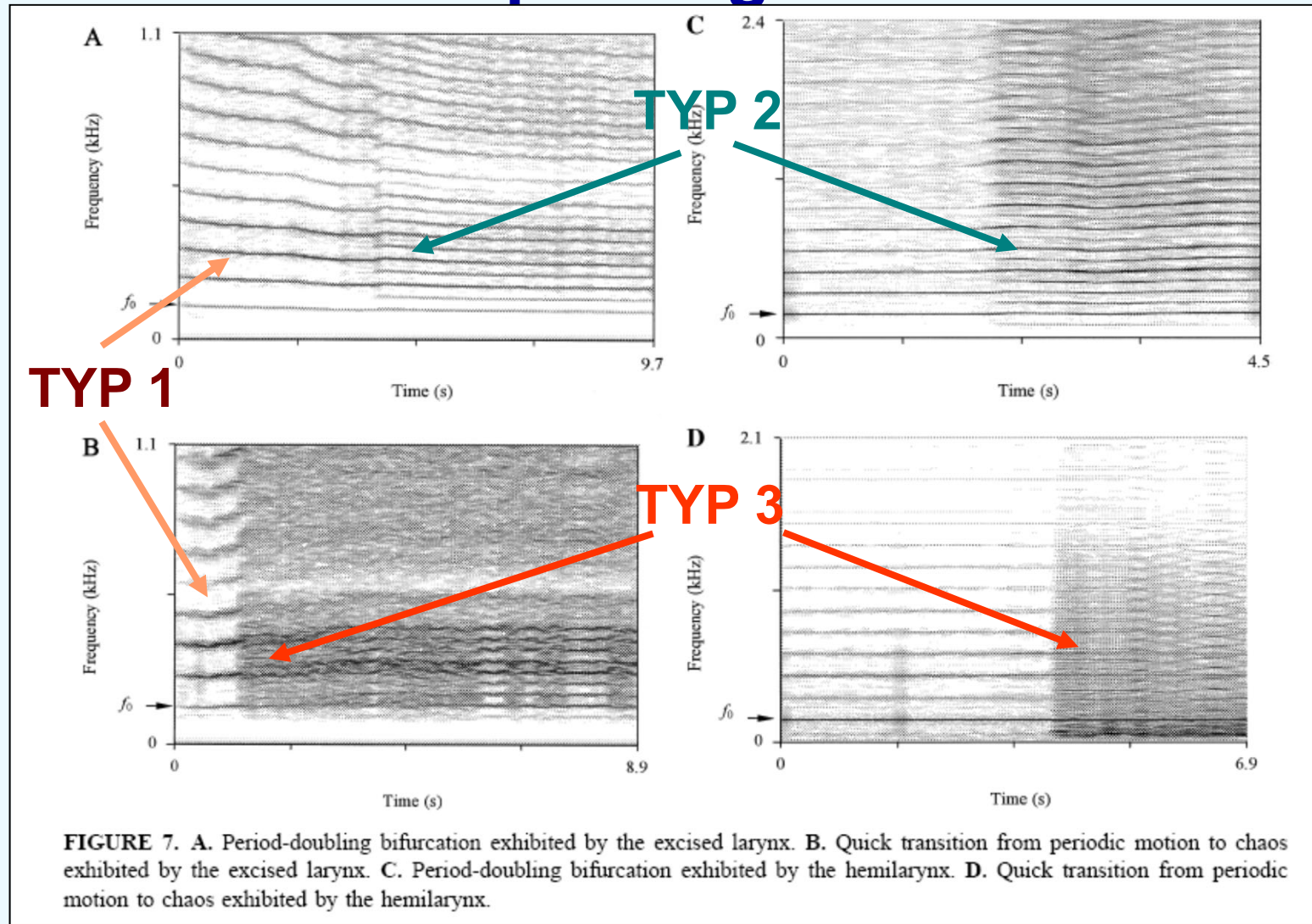
2) Subharmonická
fonace na frekvenci
 $f_{\text{SUB}} = f_0/2$
(TYP 2)

3a) Nepravidelná
fonace
(TYP 3)

3b) Subharmonická
fonace na frekvenci
 $f_{\text{SUB}} = f_0/3$
(TYP 2)

4) Bifonace
- dvě nezávislé
frekvence znějící
zároveň (TYP 3)

TŘI TYPY SIGNÁLŮ ve spektrogramu:

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

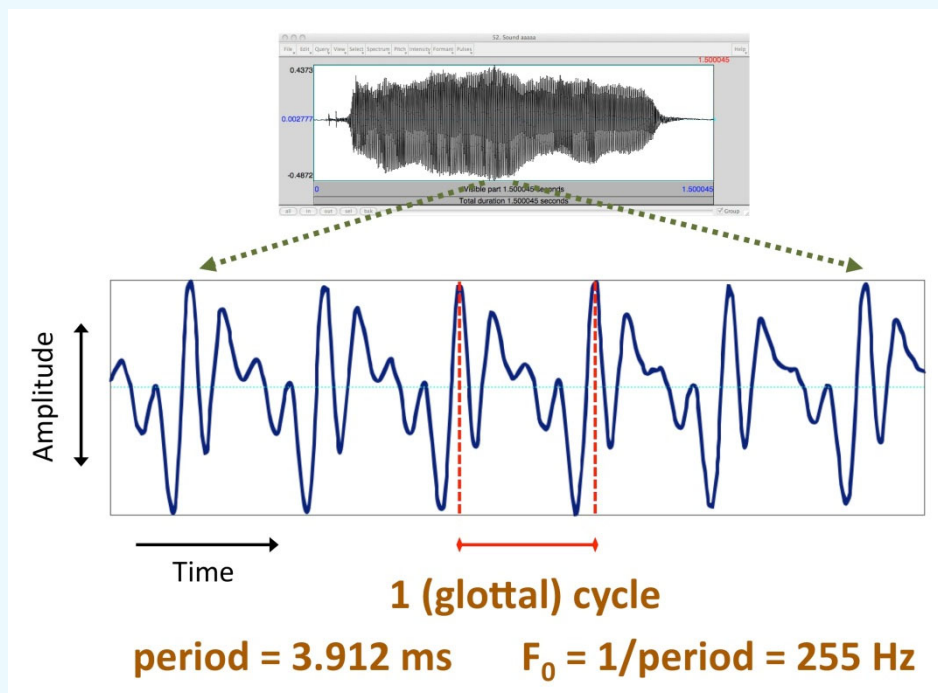
INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

Periodicita u hlasových signálů

- Perioda: trvání jednoho cyklu hlasivkových kmitů
- F_0 lze určit pouze u PERIODICKÝCH signálů
- Hlasové signály jsou kvaziperiodické
- Změny periody: **VIBRATO** (pravidelné), **JITTER** (nepravidelné)

Slide by C. Herbst

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

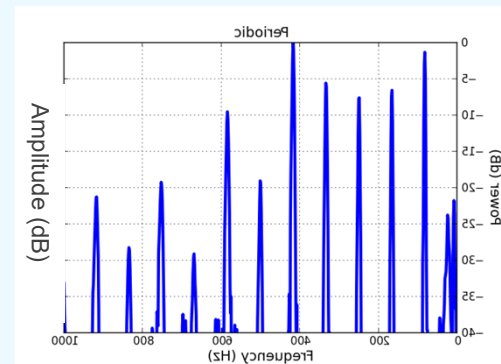
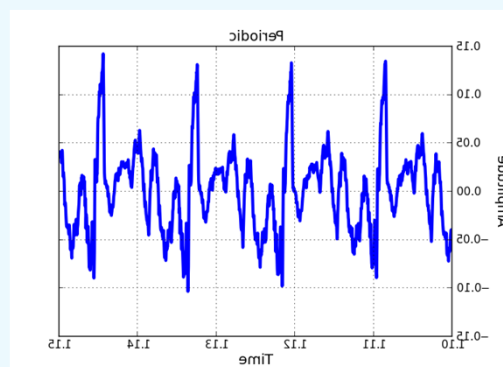
OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

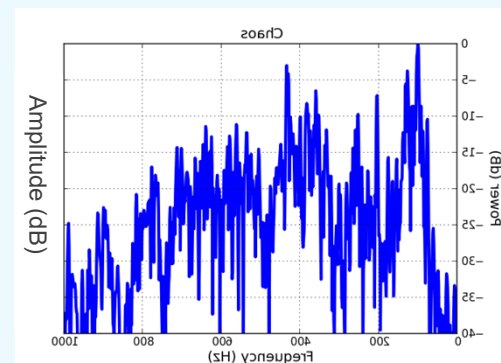
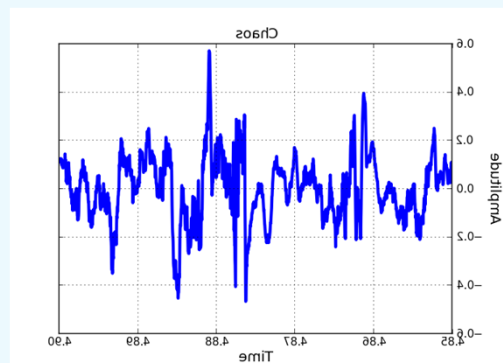
Pravidelné a nepravidelné kmity hlasivek

Pravidelné

Nepravidelné

Slide by C. Herbst

Spektrum hlasu: harmonická série

šumové složky,
hluk pozadí

Slide by C. Herbst

